

ברכת סופגניות

ביאור מחלוקת הר"ש ור"ת

לכאורה מחלוקת ר"ת ור"ש הוא באמת ב' מחלוקות חלוקות, אלא שתלויים זב"ז:

הא' היא המפורסם שלדעת ר"ת מאחר שחיוב חלה מתחיל משעת גלגול, אם לש אדם בלילה עבה היא חייבת בחלה אפ' לא היה מדעתו לעולם לאפותו אלא לבשלו או לטגנו. מאידך הר"ש ס"ל שאע"פ שנכון הוא שחיוב חלה מתחיל משעת גלגול, אבל מותנה בזה שכוונתו לאפותה אבל בלא"ה לא חל עליה חיוב חלה משעת גלגול.

הב' היא שלדעת ר"ת לא נחלקו ר' יוחנן ור"ל (בגמ' פסחים ל"ז. אם מעשה אילפס וחלוט חייבים בחלה) אם יש שם לחם על מעשה אילפס ולא הודה ר' יוחנן (בירושלמי חלה א' ג') שע"י משקה אינו לחם אלא בבליילה רכה בלבד, אבל לדעת ר"ת בלילה עבה מקבל שם לחם אפ' ע"י בישול. והוכרח לפרש דבריהם כן ממש"כ בדיני חלה שהרי כתיב "באכלכם מלחם הארץ" שגם חיוב חלה מותנת בשם לחם וע"כ אפ' בישלה להעיסה יש עליה שם לחם. מאידך הר"ש לא הוכרח לדחוק בדברי ר' יוחנן ור"ל ולמד כפשטם שמייירי אפ' בבליילה עבה, נמצא לדעתו שבצק מבושל ומטוגן אין עליו שם לחם וממילא א"א לברך עליו המוציא לחם מן הארץ.

לפ"ז אינו מוכרח לומר שברכת המוציא וחיוב חלה תלויים זב"ז במישרין, אלא שהם קשורים בעקיפין. נמצא שלדעת הר"ש אין סברא לומר שבליילה עבה שנתכוון מתחילה לאפותה ונמלך לטגנה ברכתה המוציא, שהרי סוף כל סוף מאחר שלא נאפה אינו לחם. וביאור זה תואם לדברי השו"ע שר"ש אפ' לחם מטוגן שחייב בחלה אפ"ה מברכים עליו מזונות.

אבל הב"ח רוח אחרת היתה עמו וכתב שלדעת הר"ש נמלך אכן ברכתו המוציא, וע"כ הבין שלשיטתו ברכת המוציא קשור ישר עם חיוב חלה, וכל דבר שחייב בחלה ע"כ לחם הוא אפ' בלי שום אפיה.

בצק מטוגן לדינא

לדינא, מדברי הב"י שהביא שהרא"ש רמב"ם ורוב ראשונים ס"ל כדעת הר"ש שלחם מטוגן תמיד מברכים עליו מזונות מוכח שס"ל שכן הוא מעיקר הדין, וכן ממש"כ בשו"ע שסתם כדעת הר"ש ורק אח"כ הביא שיש חולקין כדעת ר"ת לברך המוציא מוכח שפשיטא ליה שקיי"ל לדינא כדעת הר"ש. ומש"כ אח"כ שיר"ש מחמיר לדעת ר"ת ע"כ חומרא בעלמא הוא ולא חשש מעיקר הדין. וכן לכאורה מוכח מדברי השו"ע ורמ"א ביו"ד (סי' שכ"ט) שהשמיטו לגמרי דעת ר"ת וסתמו כדברי הר"ש לפטור מבושל ומטוגן מחלה, ולא הזכירו כלל דעת המחמירים.

וגם הש"ך שם שמציין שהרבה ראשונים ס"ל כדעת ר"ת ושיש לחשוש לדבריהם ולהפריש חלה מעיסה כזאת בלי ברכה או לאפות ממנו מעט לחיבו בחלה לכו"ע—וכדבריו כן הסכים הפנים מאירות—נראה שלא פליגי על מש"כ לעיל. שהרי משמע מדבריהם שאינם מפקפקים על מה שהורו השו"ע ורמ"א דהא דעיקר הלכה היא כר"ש, אלא על מה שלא הזכירו שנכון להחמיר כדעת ר"ת ולצאת גם ידי דעתו.

אבל המ"א וגר"א כתבו שלא קיי"ל כדברי הר"ש לברך מזונות על בצק מטוגן אלא משום שספק דרבנן להקל, והוסיף המ"א שבמקום שאכל כדי שביעה ובהמ"ז שלו נהפך לחיוב דאורייתא יש לברך בהמ"ז משום שהוא ספק דאורייתא להחמיר. ומוכח שס"ל שלא הוכרע מחלוקתם של הר"ש ור"ת ונשאר בגדר ספיקא דדינא. ואולי עפ"ז יותר מבואר למה נקט המחבר שיש ליר"ש להחמיר במחלוקת זו מאחר שמעולם לא הוכרעה ההלכה נגד דעת ר"ת, אלא שעדיין צ"ע וכי בכל מקום שנפסק הלכה כדברי המיקל מחמת ספק דרבנן איתא להדיא שיר"ש צריך להחמיר.

לעניין דעת הרמ"א בנד"ד אין הדברים ברורים. הרי ביו"ד סתם דבריו כהוראת המחבר ולא הגיה כלום על מש"כ המחבר כדעת הר"ש בלא חולק. גם בדרכי משה שם הביא דברי רבינו יונה שעיסה שנעשה לשם אטריות לדעת ר"ת פטור מן החלה, ושלא כדברי המרדכי וכלבו שלדעת ר"ת חייבת. וביאר הפנים מאירות כוונתו שמאחר שלדעת הר"ש ודאי פטור מחלה ואפ' לדעת ר"ת נחלקו הראשונים בכוונתו, אין צורך להחמיר.

ועוד הרי כאן פתח הרמ"א דבריו שנוהגים להקל ולברך מזונות, ומשמע שלא נהגו להחמיר כדעת ר"ת כלל. אבל מאידך מדבריו כאן בדרכי משה ומהמשך דבריו שכתב שיש לו תואר לחם כגון פשטידא וקרעפליך אין לאכלם אלא בתוך הסעודה לכאורה מוכח כדברי הט"ז שאין הנהגה זו נכונה לכל הפחות ליר"ש.

ובאמת נראה יותר מזה שהרמ"א לא הגביל מה ש"אין לאכלם" ליר"ש בלבד אלא כלל כל אדם בזה, וי"ל כוונתו שאין לשום אדם לברך מזונות על בצק מטוגן ולסמוך על דעת הר"ש אלא מוטל על כל א' וא' לחשוש לדעת ר"ת ולהסתלק מן הספק. וכביאור הזה מדויק בדברי החיי אדם שגם הוא לא הגביל חומרא זו ליר"ש אלא סתם שיש לאכול לחם כזה באופן שאינו נכנס לגדר הספק.

אבל מאידך הט"ז והגר"א ביארו כוונת הרמ"א בכתבו ש"אין לאכלם" אלא בתוך הסעודה שמירי רק באדם שהוא ירא שמים כדברי המחבר.

נמצא לכאורה שאין שום מקום לומר שהרמ"א מיקל יותר מדעת המחבר וסומך לכתחילה על המנהג לברך מזונות, אבל אדרבה יש צד לומר שהוא מחמיר יותר ומחייב אפ' אלו שאינם מחזיקים עצמם כירא שמים גם לצאת מידי ספק ולהחמיר.

ע"פ במבואר, נראה שודאי אין למחות באלו שנוהגים לברך מזונות על סופגניות שלנו שהרי כן הוא הנכון ע"פ עיקר הדין. אלא שאינו נכון לנהוג כן לכל מי שהוא ירא שמים—ואיזה בן תורה מחזיק את עצמו כאינו ירא שמים—אלא ראוי להחמיר כשיטת ר"ת ולצאת מידי שום ספק.

אבל צע"ג שהרי רוב בני תורה היום נוהגים לאכול סופגניות בחנוכה ובשאר ימות השנה אפ' שלא בתוך סעודת פת, והטריחו רבים ממחברי זמנינו ללמד עליהם זכות שלא נצטרכו להגיד עליהם שאינם מחזיקים את עצמם כיר"ש חו"ש.

סופגניות כפת הבאה בכיסנין

א' מן ההצדקות שהציעו המחברים הוא לומר שסופגניות שלו דינם כפת הבאה בכיסנים שקיי"ל שברכתו מזונות. לפ"ז אפ' לדעת ר"ת שעיסה מטוגנת דינה כלחם לכל דבר, אכן אינו לחם גמור לברך עליו המוציא אלא כלחם שאין דרך רוב בנ"א לקבוע עליו סעודה שקבעו חז"ל ברכתו כבורא מיני מזונות. והרווח בזה הוא שלפ"ז לכו"ע ברכת הספגניות היא מזונות, ואין צורך ליר"ש להימנע מלאכול אותו לבדו ולברך עליו מזונות.

לעצם הדבר אם יש להגדיר סופגניה כפת הבאה בכיסנין יש לעיין היטב.

הנה יש ג' סוגי פת הבאה בכיסנין, וברור שכעכים יבשים לא שייך כלל בסופגניות. גם ממולא לכאורה לא שייך בהם, מאחר שכל הסופגניות ממלאים אותם רק אחר הטיגון אבל בשעת הטיגון—שהוא הקובע ברכת המאכל—אינו ממולא כלל. ואע"פ שאור לציון הציע שוופלה שנאפה על דעת למלאותו אח"כ דינו כממולא, חידוש הוא וצ"ע לסמוך ע"ז למעשה.

הנה לדעת הדרך החיים בקונטרס אחרון שא"צ כלל ג' הגדרות של שו"ע סעי' ז' אלא הכל כפי ראות עיני המורה וכל דבר שדרך רוב בנ"א שלא לקבוע עליו הוא וודאי פת הבאה בכיסנין ברור שגם סופגניה היא פת הבאה בכיסנין. אבל מאחר שדבריו הם נגד דברי השו"ע ורוב הפוסקים קשה מאוד לסמוך ע"ז למעשה.

נשאר לנו לברר דינו מבחינת נילוש. אחר בירור העניין נמצא שרוב הסופגניות המצויות במאפיות אין הבצק שלהם מתוק כל כך, והם מתוקים בעיקר מחמת אבקת סוכר שעל גביהם ומילוי המתוק שבפנים. ומאחר ששני הגורמים האלו באים רק אחר הטיגון, נמצא שהם לא משפיעים על הגדרת הסופגניה כפת הבאה בכיסנין.

אכן ע"פ דברי המחבר בסעי' ז' שכל שניכר טעם המתיקות בעיסה דינו כנילוש וכיסנין נראה שיש בסופגניות מספיק מתיקות להגדירם ככיסנין, אבל לדעת הרמ"א שם שבעין רוב מתיקות עד שכמעט הקמח בטל להמתיקות, לא מצינו סופגניות כאלו. אמנם לפי דברי הדעת תורה יתכן שיש בסופגניות רוב מי פירות כנגד המים שבהם, אבל כבר כתבנו במקום אחר שאין לסמוך ע"ז למעשה.

וראיתי בין ספרי זמנינו שצינו דברי הט"ז כלימוד זכות על הנהגת העם לברך מזונות, שהרי הט"ז כתב שהמטוגן בשמן דינו כנילוש עמו ונעשה פת הבאה בכיסנין. אבל לכאורה הדבר ברור שאפי' לדעת הט"ז א"א לומר שמטוגן בשמן עדיף מנילוש עמו, ולדעת הרמ"א אם לא ספג הסופגניה הרבה שמן בשעת הטיגון עד שהגיע השמן שנספג לכמעט רוב ועיקר א"א לומר שנעשה פת הבאה בכיסנין על ידו. ופשוט וברור שסופגניות שלנו—למעט אולי הביתיות—אינם סופגים כמות שמן המתקרב לשיעור זה, ופשוט שלא נעשו כיסנין ע"י הטיגון.

ולענין עצם דינו של הט"ז נראה כדברי האבן העוזר והגר"ז שאכן מטוגן בשמן דינו כנילוש עמו ונהפך דינו של העיסה לפת הבאה בכיסנין. ומש"כ הביאור הלכה שלדעת ר"ת "אזלין בתר מעיקרא" לא נראה כלל ע"פ מש"כ בתחילת דברינו שלדעת ר"ת אין קשר ישיר בין חיוב חלה לברכת המוציא ואין ברכת המוציא מחמת שאזלין בתר מעיקרא כלל. אלא שס"ל שלא נחלקו ר' יוחנן ור"ל אלא בבליה רכה, אבל בבליה עבה די בבישול וטיגון לעשותו לחם כמו אפיה ממש. אמנם, אולי י"ל שהביאור הלכה כתב כן לשיטתו שס"ל לצרף דעת הב"ח שנמלך ברכתו המוציא לדעת הר"ש, וכמש"כ לעיל אין זה מתקיים אא"כ יש קשר ישיר בין חיוב חלה לברכת המוציא.

אבל באמת יש להסתייג שאפי' את"ל שדין הסופגניה אכן הוא כפת הבאה בכיסנין, כבר למדנו בסעי' ו' שאין ברכת הכיסנין מזונות בכל עניין אלא במקום שאין האדם אוכל ממנו שיעור שאחרים קובעים עליו סעודה. והבאנו שם שדעת גדולי הפוסקים הספרדיים הוא שעל ד' ביצים של פת הבאה בכיסנין כבר חזר ברכתו להיות המוציא, ונמצא שהאוכל סופגניה בת ד' ביצים לדעת ר"ת יש לברך עליו המוציא ולא מזונות. לפ"ז לא הואילו כלום בהגדרת הסופגניה כפת הבאה בכיסנין, שהרי באכילה מרובה כזאת עדיין נכנס האדם ראשו במחלוקת הר"ש ור"ת שקיי"ל שאין ליר"ש לעשות כן. והמציאות של היום היא שרוב הסופגניות הנמכרות בשוק הם בגודל ד' ביצים או ספק ד' ביצים.

ואפי' לדעת רוב הפוסקים האשכנזיים שמעיקר הדין אין לברך המוציא על פת הבאה בכיסנין עד שיאכל ממנו שיעור סעודת בוקר וערב, כבר הבאנו לעיל שדעתם ג"כ שאין ליכנס לספק בזה ושיש למנוע מלאכול ד' ביצים פת הבאה בכיסנין ופחות מסעודת בוקר וערב אא"כ הוא אוכלם בתוך הסעודה. נמצא שלדעת ר"ת אפי' את"ל שסופגניות הם פת הבאה בכיסנין אין לאכול סופגניה שלימה על סמך ברכת מזונות, וע"פ מה שכתבנו לעיל ראוי לכל יר"ש לחשוש לזה.

ואולי יש מקום לומר שאין לצרף ב' החומרות ביחד, דעת ר"ת וד' ביצים, ויש להקל בשופי לברך מזונות על סופגניה שהיא פת הבאה בכיסנין לכתחילה עד שיאכל ממנו כשיעור סעודת בוקר וערב, ועצ"ע.

עצות למעשה

לפי דברינו יוצא שאין לבן תורה לברך מזונות על הסופגניות המצויות, ובפרט אם הוא אוכל ד' ביצים ממנו, אלא יאכלנו אך ורק בתוך סעודת פת.

אלא שהסופגניות שלנו באים לתענוג ומתיקות ולא למזון ולשובע, ונמצא דינם כדברים הבאים שלא מחמת הסעודה שאין ברכת המוציא פוטרם מעיקר הדין שברכתם באמת מזונות.

ויש עצה ברורה או לברך מזונות קודם המוציא ולכוון לפטור הסופגניה או לאכול דבר שברכתו ודאי מזונות בתוך הסעודה ולברך עליו על דעת לפטור גם את הסופגניה.

אבל הביאור הלכה הביא עוד ב' עצות: או לכוון באכילת הסופגניה שאוכל אותו לשם מזון, או לכוון להדיא בברכת המוציא לפטור את הסופגניה למרות שאינה באה מחמת הסעודה. ובעז"ה בסי' קע"ז נראה שב' העצות האלו אינם ברורים לדינא ושדברי הביאור הלכה שהציעם צ"ע.

לכן נ"ל שמומלץ מאוד לברך מזונות על דבר אחר כנ"ל, או לפני המוציא או בתוך הסעודה.